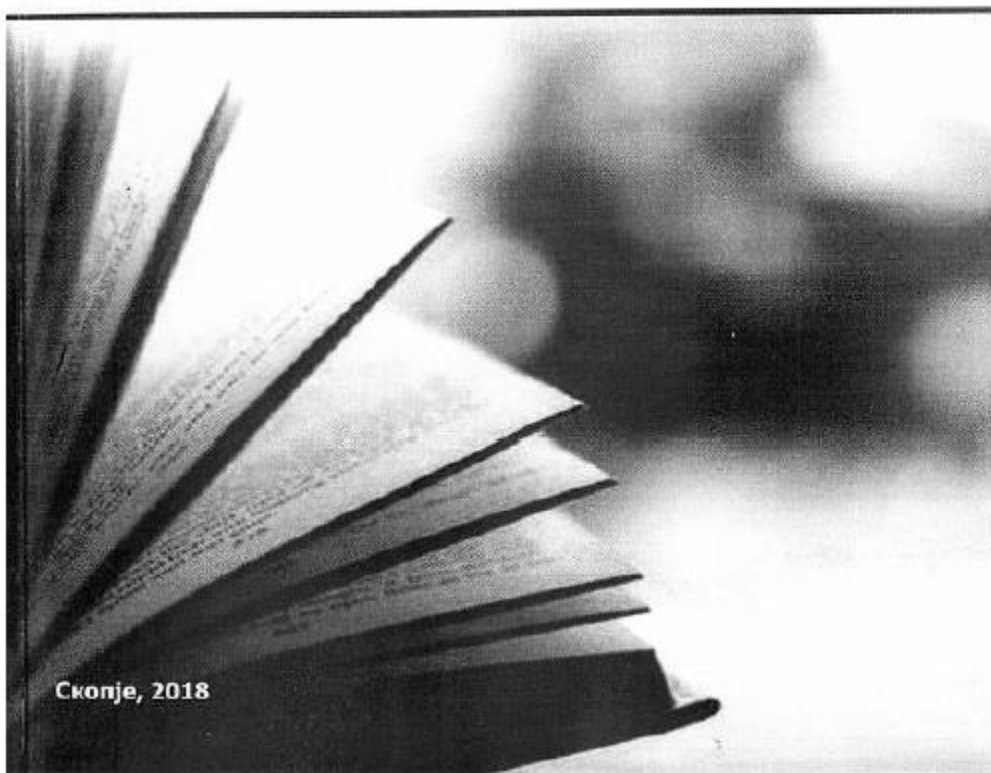

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

СЛАВИСТИЧКИ СТУДИИ 18

ISSN 0352-3055

Скопје, 2018

Издавач: Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Уредник на издавачката дејност
Анета Дучевска, декан на факултетот

Меѓународен уредувачки одбор:
Иван Доровски (Чешка)
Биљана Мирчевска – Бошева (Македонија)
Предраг Пипер (Србија)
Јан Соколовски (Полска)
Лидија Танушевска (Македонија)
Бранко Тошовиќ (Австрија)
Ала Шенкен (Русија)

Рецензенти
Максим Каранфиловски
Лех Мјодињски

Лектура
Милица Миркуловска

Компјутерска подготовка и печат:
БороГрафика

Тираж:
300 примероци

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

СЛАВИСТИЧКИ СТУДИИ 18

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ – Скопје

СЛАВИСТИЧКИ СТУДИИ 18

Списание на Катедрата за славистика
при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ Скопје

Скопје, 2018

СОДРЖИНА

Кон јубилејот на проф. д-р Кита Бицевска	13
Библиографија на проф. д-р Кита Бицевска	15

ЛИНГВИСТИКА

Ирен АЛЧЕВСКА

Фразеологически наречни словосочетанија и их синтаксическа структура	25
---	----

Јасминка ДЕЛОВА-СИЛЈАНОВА

Фраземи со компонента уво/ucho во македонскиот и во чешкиот јазик	31
--	----

Марија КОРОБАР – БЕЛЧЕВА

Името на селото Стрикчан (Стригичан)	41
--	----

Natalia ŁUKOMSKA

Analiza stylistyczno-językowa <i>Listów do Kwiecieńki</i> Bohumila Hrabala	47
--	----

Лилјана МАКАРИЈОСКА

Придонесот на проф. Кита Бицевска во истражувањето на македонските црковнословенски текстови	61
---	----

Лилјана МАКАРИЈОСКА, Бисера ПАВЛЕСКА-ГЕОРГИЕВСКА

Географската терминологија во средновековните молитвеници (XV–XVIII век)	71
---	----

Михајло МАРКОВИЌ, Соња НОВОТНИ

Слепченскиот патерик (дел од северномакедонските ракописи)	83
--	----

Милица МИРКУЛОВСКА

Повелигденски традиции во полската културна и општествена средина	93
--	----

Билана МИРЧЕВСКА-БОШЕВА Бојата на емоциите (врз материјал од македонската и од руската фразеологија)	101
Димка МИТЕВА Грст фразеологизми од „Планински венец“ на П.П. Његош во превод на Блаже Конески	111
Виолета НИКОЛОВСКА Фраземите со компонента <i>Глава</i> во македонскиот и во рускиот јазик	121
Соња НОВОТНИ, Михајло МАРКОВИЌ Носовките и нивниот одраз во северните македонски ракописи (со акцент на Верковичевиот апостол)	131
Jelena PARIZOSKA Poredbeni frazemi s vlastitim imenima u hrvatskomе – Korpusni pristup	139
Марија ПАУНОВА Кон статујата <i>За најблискиот на иржавата Св. Никола во село Ситрезовце</i> , Кумановско од Крста Бицевска	153
Jan SOKOŁOWSKI Uwagi o mechanizmach derywacji metaforycznej przymiotników w językach słowiańskich	159
Бисера СТАНКОВА Глаголските презинија претеритум и перфект во германскиот јазик и нивните македонски еквиваленти во новинарско-публицистичкиот стил	169
Игор СТАНОЈСКИ Дубитативот во бугарскиот наспрема македонскиот јазик	183
Натанша СТОЈАНОВСКА-ИЛИЕВСКА Категоријални информации во македонските и англиските перифрастични предикати	189

Игор СТАНОЈОСКИ
Филолошки факултет
Универзитет „Гоце Делчев“
Штип, Македонија

ДУБИТАТИВОТ ВО БУГАРСКИОТ НАСПРЕМА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Апстракт: Трудот содржи контрастивна анализа на граматичките и лексичките средства за недоверливо (дубитативно) прекажување во македонскиот и во бугарскиот јазик. Бугарскиот јазик содржи граматички конструкции специјализирани за т.н. „засилено прекажување“, односно дубитатив. Негативната оценка на веродостојноста на прекажуваната информација во македонскиот јазик се постигнува со други средства. Постојат и семантички разлики меѓу лексичките и граматичките показатели на дубитативот.

Клучни зборови: македонски, бугарски, дубитатив, евиденцијалност, прекажување.

Македонскиот и бугарскиот јазик се единствените јазици во словенското семејство што поседуваат граматички средства на категоријата евиденцијалност. Евиденцијалите се делат на директни (конфирмативни, непрекажани) и индиректни (неконфирмативни, прекажани или инференциски). Изборот на директен или индиректен евиденцијал во македонскиот и во бугарскиот јазик во одредени случаи може да укажува и на ставот на зборуваачот во врска со веродостојноста на информацијата што ја предава.

Бугарскиот јазик, за разлика од македонскиот, поседува индиректни евиденцијали со вградена негативна оценка на веродостојноста на прекажуваната информација. Тоа се посебни граматички конструкции со дубитативно (недоверливо) значење. Овие конструкции формално се разликуваат од прекажаните по тоа што го содржат елементот *бил*. Според своето значење, дубитативот претставува подвид на прекажувањето, бидејќи тој реално претставува прекажување, само збогатено со епистемична модалност, односно со недоверлива оценка на зборуваачот. Ако се обидеме да ја парафразираме конструкцијата *четял бил* во бугарскиот јазик, би можеле тоа да го направиме вака: ‘тој ми рече дека читал, јас не верувам во тоа, тебе само ти прекажувам што ми кажа тој.’

Дубитативот во бугарскиот јазик се употребува при прекажувањето на сите три временски плана: најчесто е недоверливото прекажување на минатите дејства, но и сегашните и идните дејства подеднакво може да се прекажуваат со негативна оценка на веродостојноста на прекажуваната содржина. Во следниот пример имаме прекажување на сегашно дејство: *„Не можел бил да отговори сега... Заети му били ръцете... Оправял бил печката...“* како прекажување на: *„Не може да отговори сега, заети са му ръцете, оправя печката.“* Притоа, лицето што прекажува, со помош на формантот *бил* ја изразува својата недоверба во вистинитоста на прекажуваната содржина.

Во македонскиот литературен јазик не постојат посебни форми за недоверливо прекажување, односно истите форми се користат и за обичното (неутрално или доверливо прекажување) и за дубитативното (недоверливото). Сепак, потребата од искажување на недовербата во склоп на индиректните прекажани евиденцијали се чувствува и во македонскиот јазик, веројатно, најмногу во разговорниот стил.

Непостоењето граматички средства за недоверливо прекажување во македонскиот јазик се надоместува на повеќе начини, меѓу кои ќе ги издвоиме трите најчести: 1) интонација: прекажана форма изговорена со иронична и недоверлива интонација; 2) невербална информација: изговарање на прекажаната форма во придружба на мимика или гест со недоверливо значење; 3) придружни лексички маркери: на пример, употреба на

одредени честички покрај прекажаната форма, сп. „Што правеше Симона денес?“ – „Читаше.“ – „Е да бе, *читала*.“ Буг.: „Какво прави Симона днес?“ – „Чете.“ – „Четяла била.“ Сепак, примерот „Е да бе, *читала*“ не претставува прекажување на информацијата кон трето лице, туку директна дубитативна реакција на добиената информација, т.е. враќање на информацијата од второто лице во низата кон првото, како неточна, неприфатлива, како неисправен производ, метафорички кажано. Наспроти тоа, бугарскиот дубитатив *Четяла била* може да послужи за прекажување од второто кон третото лице во низата на прекажувањето. Значи, лицето А на лицето Б му вели: „Симона чете“, лицето Б на лицето В му прекажува „Четяла била Симона“. Во случајот со македонскиот пример, лицето А на лицето Б му вели „Симона читаше“, а лицето Б вели „Е да бе, *читала*“, но тоа не му го вели на некое лице В, туку на лицето А, како еден вид прекажување наназад, чијашто цел многу повеќе е дубитативната оценка на веродостојноста, отколку самото прекажување. Низата на прекажувањето може да се развие до лицето В: на пример, лицето А кон Б: „Симона *читаше* цело утро“, лицето Б прекажува кон В: „Симона *читала* цело утро“, а лицето В информацијата ја оценува со: „Е да бе, *читала*“ или „Како (да) не, *читала*“, но тоа му го вели на лицето Б. Истата оценка лицето В може да ја даде и на конклузивот, што е почест случај, односно почесто се употребува недоверливата оценка на конклузивот (инференциската евиденцијалност), отколку недоверливата оценка на засведочената или прекажаната информација.

Дубитативната оценка на конклузивната информација значи ‘јас не мислам така’, односно едноставно несогласување со констатацијата на другото лице. Сп. „Ја нема Симона да дојде, сигурно чита.“ – „Е како не, *читала*.“ Притоа, дубитативот што се однесува на сегашни дејства, исто како и прекажувањето на сегашните дејства, може да се предаде со минато неопределено време или со сегашно време. Сп.: „Ја нема Симона да дојде, сигурно чита.“ – „Е како не, *чита*.“

Дубитативната оценка на засведочената информација значи ‘не ти верувам, мислам дека ме лажеш’. Сп.: „Симона *читаше* цело утро.“ – „Е како не, *читала*.“ Сп. исто и: „*Читав* цело утро.“ – „Е како не, *си читала*.“ Од формален аспект овде не е можно да се возврати со истиот (директниот) евиденцијал: „Е како не, *читаше*“ – освен ако лицето Б исто така било сведок.

Дубитативната оценка на прекажаната информација, пак, значи ‘јас не верувам, мислам дека те излажала/-ле’. Сп.: „Симона *читала* цело утро.“ – „Е како не, *читала*.“

Примерите со повторување на истата форма, како последниов: „Симона *читала* цело утро.“ – „Е како не, *читала*“ (*читала* : *читала*), како и: „Ја нема Симона да дојде, сигурно *чита*.“ – „Е како не, *чита*.“ (*чита* : *чита*) го доведуваат во прашање третманот на овие форми како прекажани. Сепак, во примерите од типот „Симона *читаше* цело утро.“ – „Е како не, *читала*.“ – замената на директниот евиденцијал со индиректен (*читаше* : *читала*) јасно ни укажува дека имаме дубитативно прекажување. Аргумент против третманот на ваквата употреба како прекажување исто така претставува и впечатокот дека во никој од овие примери немаме преминување кон наредно лице во низата на прекажувањето, туку враќање наназад, кон изворот на информацијата, која ја враќаме како неточна и неприфатлива. Сепак, во погорните примери на „враќањето наназад“, всушност, укажуваат модалните зборовни состави *е да бе* и *е како не*. Без нив, дубитативното прекажување веќе не мора да претставува обраќање кон претходното лице во низата на прекажувањето, и почесто е насочено кон трети лица, односно кон лица кои би биле наредни во низата на прекажувањето. Сп.: „Симона *читала*.“ – насочено кон трето лице во низата на

прекажувањето и едноставно изговорено со недоверлива интонација, без лексички маркери со дубитативно значење. Сп. и со модалниот зборовен состав *како не*: „Пеце рече дека Симона *читала* цело утро. Како не, *читала*.“ Сп.: „Не знаеш да играш фудбал. Јас *не сум знаел* да играм фудбал!“ при што ова „Јас не сум знаел да играм фудбал!“ може подеднакво да биде насочено кон трето лице во низата на прекажувањето, но и да биде директна реплика, односно враќање на информацијата/ставот наназад, како неточна и неприфатлива.

Од разгледаните примери произлегува дека не постои причина да бараме граматичка разлика меѓу примерите со „враќање на информацијата наназад“ („Е како не, читала.“) од примерите со прекажување кон наредно лице во низата на прекажувањето („Читала.“ – изговорено со недоверлива интонација и евентуално придружено со лексички евиденцијален маркер).

Од аспект на бугарскиот јазик би можело да се рече дека во македонскиот јазик постои хомонимија меѓу прекажаните и дубитативните форми. Но, од друга страна, ниту во бугарскиот јазик едните и другите не се беспрекорно разграничени. Постои хомонимија меѓу прекажаните форми на перфектот и дубитативните форми на аористот (*бил съм чел, бил си чел, бил чел* итн.). Во следната табела ќе ги споредиме дубитативните и прекажаните форми од минатите времиња во бугарскиот јазик, додавајќи го и сегашното време, со оглед на тоа што и тоа се прекажува со минато време.

	директни евиденцијали	прекажување	дубитатив
сегашно	пиша, пише	пишел съм, пишел	бил съм пишел, бил пишел
имперфект	пишех, пишеше		
аорист	писах, писа	писал съм, писал	бил съм писал, бил писал
перфект	писал съм, писал е	бил съм писал, бил писал	
предминато	бях писал, беше писал	бил съм писал, бил писал	

Идните времиња исто така поседуваат и дубитативни форми, кои се образуваат со помош на истата форма на помошниот глагол (*бил*). Притоа, се добиле и исклучително сложени конструкции, сп. „*щял съм бил да съм прочел*“ – дубитативна конструкција од т.н. бъдеще предварително време – на македонски: ‘*Ќе сум имал прочитано! (Како да не!)*’

Дубитативните форми во граматиките на бугарскиот јазик се нарекуваат „форми за посилно (или „засилено“) прекажување“ („форми за по-силно преизказване“) (Граматика 1983, 361). Овој назив ја потврдува тезата дека дубитативот треба да се разгледува во рамките на прекажувањето како негов подвид. Впрочем, дубитативот многу повеќе по својата природа претставува прекажување, отколку адмиративот и, особено, конклузивот. Во академската *Граматика на современиот бугарски литературен јазик* се забележува дека кон прекажаните форми може да се додаде *бил* за „посилно да се подвлече дека зборуваачот пренесува туѓи мисли. Вообичаено тоа се случува кога се однесуваме критички, со посилна недоверба, неодобрување, иронија кон туѓите мисли“ (Граматика 1983, 361).

Герциков, како еден од најпознатите бугарски лингвисти кои се занимавале со прекажувањето, ја предлага следнава табела, во која сопоставува четири глаголски форми во бугарскиот јазик:

	<i>четеше</i> потврдна	<i>четял е</i> заклучна	<i>четял</i> прекажана	<i>четял бил</i> недоверлива
прекажаност	–	–	+	+

субјективност	–	+	–	+
---------------	---	---	---	---

(Герджиков 1984, 25)

Во табелата на Герџиков дубитативните (кај Герџиков „недоверчиви“) форми се позитивно маркирани по однос на обата предложени критериуми (прекажаност и субјективност), како единствени такви од четирите анализирани форми (*четял, четял бил, четял е, четеше*). Нема дилеми околу исправноста на констатацијата на Герџиков дека дубитативните форми содржат и прекажување и субјективна оценка на веродостојноста.

Од историски аспект, нема сомнение дека дубитативните форми се понови образувања, наметнати од прагматиката. Фридман забележува дека „таканаречените дубитативни форми од типот *бил чел/бил четял* во бугарскиот јазик [...] претставуваат иновации врзани со граматикализацијата на категоријата „статус“, затоа што таквите форми се развивале во времето кога глаголската л-форма [...] веќе се врзала со поимот *непотврдување*“ (Фридман 2011, 104). Дубитативните форми се иновација на бугарскиот јазик, која не се случила во македонскиот.

Очигледно е дека изразувањето на негативниот став кон прекажуваното дејство е прагматична потреба присутна и во македонскиот и во бугарскиот јазик. Тоа што во македонскиот јазик тоа не се прави со граматички маркери различни од оние што служат за обично прекажување, се надоместува со неграматички средства (лексички маркери, интонација, невербална комуникација).

Во овој контекст, показателна е тезата на Фридман, кој оценува дека во самиот стар перфект такви нијанси се соопштуваат не поради граматикализацијата, туку преку прагматиката, т.е. доаѓаат од контекстот (Фридман 2011, 104).

Користена литература

Герджиков, Г. 1984 – *Преизказването на глаголното действие в българския език*. София, 1984.

Грамматика на съвременния български книжовен език, Том II, Морфология. 1983 – Главна редакция: Димитър

Тилков, Стоян Стоянов, Константин Попов. София: Издателство на българската академия на науките.

Фридман, В. 2011. *Македонистички студии*. – Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.

Игорь Станойоский

ДУБИТАТИВ В БОЛГАРСКОМ И МАКЕДОНСКОМ ЯЗЫКАХ

Резюме: Настоящая статья содержит контрастный анализ грамматических и лексических средств недоверчивого (дубитативного) пересказывания в македонском и болгарском языках. В болгарском языке существуют специальные конструкции для так называемого в болгарских грамматических трудах «по-силно преизказване», дубитатив. Негативная оценка достоверности передаваемой информации в македонском языке передается другими средствами. Существует также и семантическое различие между лексическими и грамматическими маркерами дубитатива.

Ключевые слова: македонский, болгарский, дубитатив, эвиденциальность, глагол, пересказывание